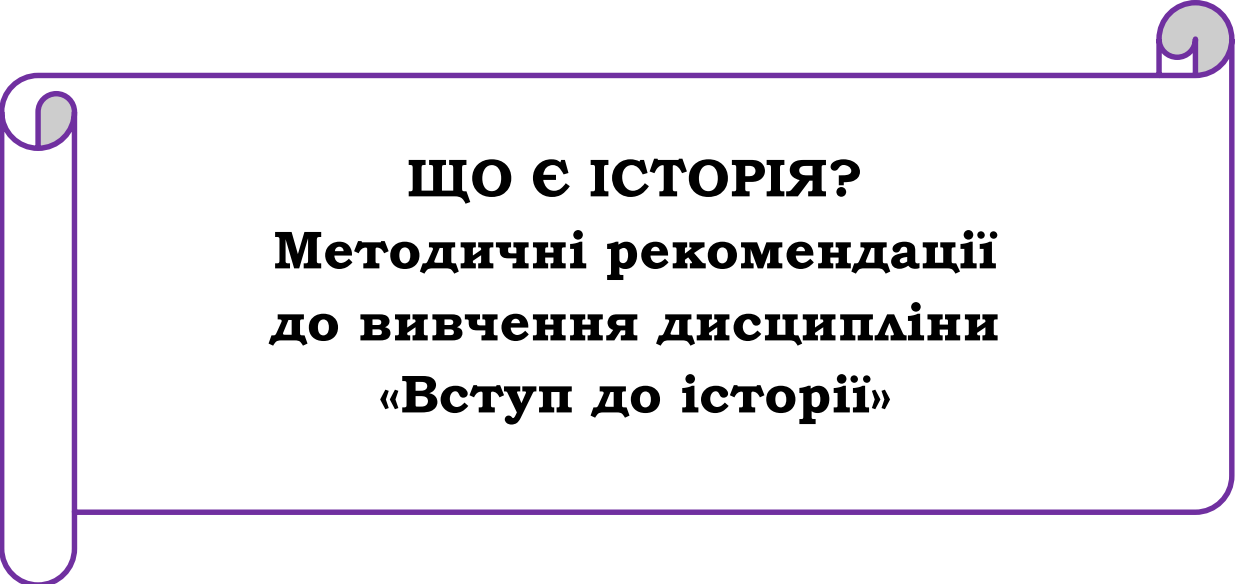

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЕЙ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

Н. Р. Темірова

**ЩО Є ІСТОРІЯ?
Методичні рекомендації
до вивчення дисципліни
«Вступ до історії»**

Вінниця
ДонНУ
2019

УДК 930.2(072)

Т 322

*Рекомендовано до друку Вченою Радою історичного факультету
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 10 від 22.05.2019 р.)*

Автор: *Н. Р. Темірова*, доктор історичних наук, професор, професор кафедри спеціальних галузей історичної науки.

Рецензенти: *О. М. Бут*, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України.

О. В. Отземко, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри спеціальних галузей історичної науки.

Темірова Н. Р.

Т 322 Що є історія? Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Вступ до історії» / Н. Р. Темірова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. 32 с.

Методичні рекомендації містять загальну характеристику дисципліни «Вступ до історії» та настанови щодо її вивчення. До уваги читачів запропоновано характеристику та програму навчальної дисципліни, перелік ключових джерел інформації, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи та рекомендації з її організації, питання до заліку, система та критерії оцінювання знань. Для успішного процесу адаптації початківців в історії подано рекомендації для підготовки до семінарського заняття, опрацювання аналітичної презентації, написання есе.

Видання орієнтоване на студентів 1 курсу спеціальності «Історія та археологія» СВО «Бакалавр».

УДК 930.2(072)

© Темірова Н. Р., 2019

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2019

ЗМІСТ

1. Загальна характеристика дисципліни	4
2. Опис дисципліни	5
3. Програма навчальної дисципліни	6
4. Джерела інформації	9
5. Плани семінарських занять	13
6. Завдання для самостійної роботи	18
7. Настанови до організації самостійної підготовки	20
8. Питання до заліку	27
9. Система та критерії оцінювання знань	29

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Вступ до історії» відповідно до навчального плану підготовки бакалавра з історії та археології вивчається на першому курсі. Метою її опанування є формування загального уявлення про історію як процес, галузь науки, навчальну дисципліну, сферу професійної діяльності. Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей і програмних результатів навчання відповідно до освітньої програми спеціальності 032 «Історія та археологія».

Дисципліна побудована на принципах модульного навчання, тобто її зміст поділений на змістовні частини (модулі), у яких розглядається завершений сюжет стосовно сутності історії. Змістовне наповнення сконструйоване у такий спосіб, щоб ознайомити студентів з категоріями історії, особливістю історичного мислення, етапами становлення історичної науки, основами наукового вивчення історії, вимогами до сучасного дослідження, засадничими моментами професії історика.

На семінарські заняття винесені теми, які можуть конкретизувати лекційний матеріал, мають елементи дискусійності та передбачають можливість формулювання студентом власного погляду. Презентації пропонуються студентам задля заглиблення в історичну епоху, з метою вдосконалення здатності візуалізувати історичний об'єкт. З метою аналізу творчості визначних істориків студенти пишуть есе.

Оцінка академічних досягнень студента здійснюється за кредитно-модульною системою. В її основу покладено принцип простого накопичення поточних оцінок, які студенти отримують по закінченню вивчення кожного з двох модулів. За креативність і загальну ерудицію виставляються п'ять балів.

Методичні рекомендації покликані орієнтувати студента на розв'язання конкретних завдань, допомагати організувати самостійну роботу, націлити індивідуальне мислення на аналіз і систематизацію матеріалу.

2. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Галузь знань, спеціальність, рівень і ступінь освіти	Кредитно- модульний вимір	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»	Кількість кредитів: 4	Цикл загальної підготовки. Фундаментальні дисципліни	
Спеціальність 032 «Історія та археологія»	Змістових модулів: 2	<i>Рік підготовки: 1</i>	
		<i>Семестр: 1</i>	
		<i>Лекції</i>	
Рівень вищої освіти: перший	Загальна кількість годин: 120	28 год	8 год
		<i>Семінарські / практичні</i>	
		28 год	8 год
Ступінь вищої освіти: Бакалавр	Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи – 4	<i>Самостійна робота</i>	
		64 год	104 год
		<i>Вид контролю: залік</i>	

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. ІСТОРІЯ ЯК ПРОЦЕС

Тема 1. Поняття про історію

Етимологія та багатозначність слова «історія». «Історія» Геродота.

Межі історії. Розширення її рамок. Поняття «сучасна історія». Оціночне судження у процесі вивчення минулого.

Історичний процес і його спрямування. Зміни уявлення про спрямованість історичного процесу.

Складність історичного процесу: формується на різних рівнях людської діяльності, поєднання історичної необхідності та випадковості, непрямолінійність і неоднозначність. Суперечливість історичного процесу.

Інтерес до історії («магія» історії). Привабливість історії. Небезпеки історії. Придворний історіограф та офіційний історик.

Тема 2. Категорії історії

Поняття про історичний час. Циклічність і лінійність історії. Хронологія. Періодизація історії. Напрямок руху історичного часу. Минуле, сучасне, майбутнє. Презентизм. Тривалість історичного часу.

Історичний простір. Територіальні рамки історичного дослідження. Географічний детермінізм і пасіонарна теорія етногенезу. Теорія «фронтира». Нестабільність історичного простору. Зміни поняття «Україна». Виміри історичного простору.

Історичний факт. Категорії історичних фактів. Історичне джерело.

Історичний процес. Уявлення про динаміку історичного процесу. Фактори історичного процесу. Причинність в історії. Учасники історичного процесу. Об'єкт і суб'єкт в історії. Рушії історії. Роль особистості в історії. Закони в історії. Логіка історії. Загальне / одиничне та закономірне / випадкове в історії. Альтернативність історичного процесу.

Змістовий модуль 2. ІСТОРІЯ ЯК НАУКА

Тема 3. Історичне наукове мислення

Наука, наукове мислення. Відмінність гуманітарного від природничо-наукового мислення. Минуле як наукова категорія. Сцієнтистський і культурологічний підходи до історичного знання.

Теологічна та міфологічна історія. Історичні міфи. Історична уява та історичне пізнання. Рівні історичного знання: масове, художнє, аматорське, наукове. Об'єкт і предмет історичного дослідження. Р. Колінгвуд, М. Блок, Е. Карр про предмет історії. Функції історії. Історичні парадигми та концепції. Рефлексія та саморефлексія історика. Історія, історична пам'ять, історична політика.

Етапи розвитку історичної науки в Європі. Організація історичної науки в Західній Європі. Визначні європейські історики: Л. Ранке, М. Блок, А. Тойнбі. Етапи розвитку історичної науки в Україні. Визначні українські історики: М. Костомаров, В. Антонович, Д. Яворницький, О. Єфименко, М. Аркас, Д. Багалій, І. Крип'якевич, О. Оглоблин, О. Пріцак, Н. Полонська-Василенко, М. Брайчевський. М. Грушевський – патріарх української історичної науки. Організація історичної науки в Україні.

Тема 4. Етапи науково-дослідної діяльності

Проблематика історичного дослідження. Поняття про актуальність наукової проблеми. Кон'юнктура в історії. Тренди сучасної історичної науки: соціальна історія, історична антропологія, мікроісторія, локальна історія, усна історія, гендерна історія, психологічна історія, екологічна історія, історія ментальностей, просопографія, інтелектуальна історія, історична герменевтика, квантитативна історія, студії пам'яті, історична політика та публічна історія. Вибір теми. Формулювання теми курсової (магістерської) роботи.

Історична інформація. Бібліотеки як вмістилище наукової літератури. Способи пошуку літератури з проблеми. Каталоги. Сучасні електронні бібліотеки та бази даних. Вивчення наукової літератури. Групування наукової літератури з проблеми. Підготовка до історіографічного аналізу.

Архів як місце зберігання, опрацювання та дослідження писемних історичних джерел. Архіви України та закордоння. Архівна евристика. Археографічний пошук.

Збір джерел. Класифікація історичних джерел. Зовнішня та внутрішня критика історичного джерела. Інформативні можливості джерела. Накопичення інформації з джерел.

Методологія історії. Методи: загальнонаукові та спеціально-історичні. Принципи історичного дослідження.

Академічне письмо. Структура наукового дослідження (реферату, курсової, магістерської). План. Види плану. Систематизація матеріалу відповідно до плану.

Характеристика наукового стилю. Науковий текст, його визначальні риси, види. Зміст і форма різних видів наукового тексту. Структура наукового тексту: курсового / магістерського дослідження, доповіді, статті, тез доповіді. Посилання у науковому тексті.

Апробація: наукові статті, участь у наукових конференціях, участь у колективних наукових виданнях. Види публікацій: тези, наукова стаття, монографія. Правила оформлення наукового тексту.

Захист курсової та магістерської роботи як специфічна форма спілкування. Публічний діалог і публічний захист. Презентація як форма апробації наукових досягнень. Дослідницькі гранти в галузі історії.

Бібліографічний опис, його призначення та обов'язкові елементи. Загальні вимоги до складання бібліографічного опису. Стандартизація бібліографічного опису документів. ДСТУ 8302:2015 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». Міжнародні стилі оформлення бібліографічних посилань: APA (American Psychological Association), MLA Style (Manual and Guide to Scholarly Publishing), Chicago Style (Turabian).

Тема 5. Професія – історик

Історична освіта. Історія історичної освіти. Історична освіта в Україні. Історія ДонНУ імені Василя Стуса. Система вищої освіти в сучасній Україні. Болонський процес і його значення для вітчизняної вищої освіти. Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту». Рівні акредитації. Рівні та ступені освіти. Державний стандарт освіти. Освітня програма. Організація навчального процесу в університеті.

Історик у суспільстві. Історики: аматори та професіонали. Становлення професії історика. Зміна функцій історика в суспільстві. М. Блок і Л. Февр про призначення історика. Сфери докладання професійних умінь історика.

Поняття про професійну етику історика. Морально-етичні проблеми наукової діяльності. Небезпека плагіату, псевдоавторства, фальсифікацій. Відповідальність дослідника за результати історичного дослідження. Академічна доброчесність.

4. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

4.1. Список літератури

Навчальна

Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2011. 252 с.

Бут Уэйн К. Исследование: Шестнадцать уроков для начинающих авторов. М.: Флинта: Наука, 2004. 464 с.

Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін.; за ред. В. Г. Кременя. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2004. 382 с.

Етика ділового спілкування: навч. посіб. / за ред. Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, Т. Д. Іщенко та ін. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 344 с.

Єріна А. М. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. для вузів. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 212 с.

Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів, 1999. 228 с.

Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студентів вузів. К.: Професіонал, 2005. 344 с.

Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. для вузів. К.: Кондор, 2006. 192 с.

Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 352 с.

Право інтелектуальної власності: акад. курс: підруч. для студ. вищих навч. закладів / за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Вид. дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

Репина Л. П. Зверева В. В., Парамонова М. Ю. История исторического знания: пособие для вузов. М.: Дрофа, 2006. 288 с.

Романчиков В. І. Основи наукових досліджень: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 254 с.

Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка / Пер. с англ. М.: Издательство «Весь Мир», 2000. 296 с.

Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень: конспект лекцій: навч. посіб. для вузів. К.: Академвидав, 2004. 208 с.

Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2012. 320 с.

Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підруч. для студ. вузів. К.: Знання-Прес, 2002. 307 с.

Яковенко Н. Вступ до історії. К.: Критика, 2007. 374 с.

Наукова

Блок М. Апологія истории или ремесло историка. М.: Наука, 1973. 232 с.

Болонський процес: Нормативно-правові документи / Уклад. З. І. Тимошенко, І. Г. Оніщенко, А. М. Грехов, Ю. І. Палеа; Європ. ун-т. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 102 с.

Впровадження етичних норм діяльності студентського самоврядування / упор. А. В. Карташов та ін. Житомир: Житомирський обласний центр молодіжних ініціатив, 2009. 102 с.

Гапон Н., Худзіцка-Чупала А., Лупіна-Вегенер А. Ставлення студентів до виявів академічної нечесності: кроскультурний аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»*. Львів, 2013. Вип. 16. С. 241–248.

Геродот. Геродота турійця з Галікарнасса «Історій» книг дев'ять, що їх називають музами / Пер., передмова та примітки А. О. Білецького. К., 1993. 576 с.

Закон України Про вищу освіту (Відомості Верховної ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

Ідея Університету: Антологія / Упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська. Львів: Літопис, 2002. 304 с.

Йорн Р. Нові шляхи історичного мислення / Переклав з нім. В. Камянець. Львів: Літопис, 2010. 358 с.

Карр Э. Х. Что такое история? Рассуждения о теории истории и роли историка. (What is History?) / Пер. с англ. Б. Д. Джоламановой. Алматы: «Жеті жарғы», 1997. 210 с.

Категоріальний апарат історичної науки: Харківський історіографічний збірник. Харків: НМЦ «СД», 2000. Вип. 4. 120 с.

Класифікатор професій. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

Ковальова А. Проблеми академічного плагіату та авторського права у цифровому просторі України. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. пр.* К., 2013. Ч. 21: Електронні інформаційні ресурси. С. 61–71.

Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. М.: Наука, 2003. 486 с.

Колінгвуд Робін Дж. Ідея історії / пер з англ. О. Мокровольський. К.: Основи, 1996. 615 с.

Модернізація вищої освіти України і Болонський процес / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Боголюбаш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков. К.: Освіта України, 2004. 24 с.

Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж.: аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова. К.: Таксон, 2014. 144 с.

Научные работы: Методика подгот. и оформ. / Сост. Кузнецов В. И. Минск: Амалфея, 1998. 544 с.

Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України Л. Д. Кучмою від 17 квітня 2002 р. № 347/2002.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/>

Нові підходи до історіописання / За ред. П. Берка. К.: Ніка-центр, 2013. 268 с.

Плагіат у студентських роботах: методи виявлення та запобігання: метод. посіб. / за ред. Н. В. Стукало. Дніпропетровськ: ДНУ імені Олеся Гончара, 2013. 44 с.

Про А. Двенадцать уроков по истории. М.: РГТУ, 2000. 336 с.

Річард Дж. Еванс. На захист історії / Пер. з англ. В. Дмитрука. Львів: Кальварія, 2008. 296 с.

Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». – Болонья, 19 червня 199 р.

URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_525

Топольський Є. Як ми пишемо і розуміємо історію. Таємниці історичної нарації / Пер. з польськ. Надії Гончаренко, наук. ред. Юрія Волошина. К.: «К. І. С.», 2012. 400 с.

4.2. Корисні сайти

Державний архів Вінницької області. URL: www.vin.gov.ua

ДонНУ імені Василя Стуса. Портал історичного факультету. URL: <https://dnu.sharepoint.com/portals/hist/SitePages>

Енциклопедія історії України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=F&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU>

Ізборник. URL: litopys.org.ua

Інститут історії України. URL: <http://history.org.ua/uk>

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. URL: <http://archeos.org.ua/>

Історія та гуманітарні дисципліни. URL: ukr.hist.at.ua

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL:
<http://www.nbuv.gov.ua>

Національна парламентська бібліотека України. URL: <http://nplu.kiev.ua>

Український історичний журнал. URL: history.org.ua

Український історичний портал. URL: history.com.ua

5. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ

Питання для обговорення

1. Призначення періодизації історії.
2. Донаукові та наукові періодизації історії.
3. Періодизація історії України.
4. Проект «Новая хронология»: між сенсацією та абсурдом.

Список літератури

Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства. URL: <http://litopys.org.ua/hrs/hrs02.htm>

Зашкільняк Л. Періодизація в історії. Енциклопедія історії України. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Periodyzatsiia_istorii

Кульчицький С. В. Періодизація вітчизняної історії у працях Інституту історії України НАНУ. *Український історичний журнал*. 2011. № 11. С. 161–173.

Кульчицький С. В. Періодизація історії України. *Енциклопедія історії України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=periodyzacija_istorij_ukrajny

Про А. 12 уроков истории. М., 2000. С. 117–121.

Репина Л. П. История исторического познания. М., 2006. С. 30–33 (Хронология и периодизация). URL: https://stud.com.ua/27567/istoriya/istoriya_istorichnogo_znannya

Харитонович Д. Новая хронология: между неизбежным и невозможным. *«История и антиистория. Критика «новой хронологии» академика А. Т. Фоменко»*. М.: «Языки русской культуры», 2000. С. 245–273.

Семінарське заняття 2

ЩО ВИВЧАЄ ІСТОРІЯ: Р. КОЛІНГВУД, М. БЛОК, Е. КАРР

Питання для обговорення

1. Р. Колінгвуд про природу, предмет і цінність історії
 - 1.1. Зв'язок природознавства та історичної науки.
 - 1.2. Хто має право міркувати про метод історії?
 - 1.3. Визначення історії.
 - 1.4. Предмет історії.
 - 1.5. У чому полягає суть історичного дослідження?
 - 1.6. Призначення та цінність історії.
2. М. Блок про історію як особливу форму наукового знання
 - 2.1. Історія та історичність християнської цивілізації.
 - 2.2. Привабливість історії.
 - 2.3. Дитинство історичної науки.
 - 2.4. «Блиск і злидні» універсально наукового підходу до історії.
 - 2.5. Вибір історика.
 - 2.6. Про що наука «історія»?
 - 2.7. Історія – наука чи мистецтво?
 - 2.8. Східна мудрість про історію.
 - 2.9. Межа сучасного та минулого.
 - 2.10. Сучасне vs минуле.
3. Історія в розумінні Е. Карра.

Список літератури

Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. К., 1996 (Вступ (параграф 2); розділ V (параграфи 1, 5)).

Блок М. Апологія истории, или ремесло историка. М., 1986. С. 7–29.

Карр Э. Что такое история? Рассуждения о теории истории и роли историка. Алматы, 1997. С. 11–37.

Семінарське заняття 3

БОЇ ЗА ІСТОРІЮ

Питання для обговорення

1. Картезіанці та антикартезіанці.
2. Р. Колінгвуд проти позитивістів.
3. М. Блок і Л. Февр vs П. Валері.
4. Постмодерністський виклик історії.

Список літератури

Блок М. Апологія истории, или ремесло историка. М., 1986. С. 7–29.

Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. К., 1996 (Вступ (параграф 2); розділ V (параграфи 1, 5)).

Карр Э. Что такое история? Рассуждения о теории истории и роли историка. Алматы, 1997. С. 11–37.

Репина Л. П., Зверева В. В., Парамонова М. Ю. История исторического знания: пособие для вузов. М.: Дрофа, 2006.

Яковенко Н. Вступ до історії. К.: Критика, 2007. С. 222–227.

Семінарське заняття 4

МІСЦЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Питання для обговорення

1. Бібліотеки України та світу.
2. Архіви – місце локалізації писемних джерел.
3. Історичний музей.

Список літератури

Армс В. Электронные библиотеки: учеб. пособие. М.: ВИНТИ, 2000.

Бібліотеки України загальнодержавного значення: історія і сучасність: зб. ст. / редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін. К., 2007.

Боровець І. І. Зарубіжне архівознавство. К., 2015.

Власюк Г. М., Зосимович О. Ю., Хададова М. В. Музеєзнавство та архівна справа: навч.-метод, посіб. Житомир: ЖДПУ імені Івана Франка, 2006.

Кочеткова А. В. Цифрові бібліотеки як ознака ХХІ ст. URL:www.uipv.org/atachs/statti2009/2009/53.doc

Семінарське заняття 5–6

КОРИФЕЇ ІСТОРІЇ

Питання для обговорення

1. Л. Ранке, М. Блок, А. Тойнбі
2. Визначні українські історики: М. Костомаров, В. Антонович, Д. Яворницький, О. Єфименко, М. Аркас, М. Грушевський.
3. Історики з еміграції: О. Оглоблин, О. Пріцак, Н. Полонська-Василенко.
4. Історики радянської доби: І. Крип'якевич, М. Брайчевський.

Список літератури

Верба І. Н. Д. Полонська-Василенко: сторінки життєвого та творчого шляху. *Український історичний журнал*. 1993. № 7–8.

Верба І. В. О. П. Оглоблин. *Український історичний журнал*. 1995. № 5, 6.

Киян О. І. Життєвий та творчий шлях В. Б. Антоновича. *Український історичний журнал*. 1991. № 2. С. 64–76.

Пиріг Р. Я. Життя Михайла Грушевського: останнє десятиліття, (1924–1934). К.: Ін-т укр. археографії АНУ, 1993.

Пінчук Ю. Вибрані студії з костомаровознавства. К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2012.

Плохій С. Великий переділ: Незвичайна історія Михайла Грушевського / Пер. з англ. Микола Климчук. К.: Критика, 2011.

Сарбей В. Г. М. М. Аркас і його «Історія України-Руси». *Український історичний журнал*. 1990. № 7. С. 100–113.

Семінарське заняття 7

ДОБРОЧЕСНІСТЬ ІСТОРИКА

Питання для обговорення

1. Моральність історика.
2. Плагіат, його небезпека та запобіжники.
3. Етика академічного спілкування.

Список літератури

Бралатан В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2011.

Гапон Н. Ставлення студентів до виявів академічної нечесності: кроскультурний аналіз / Н. Гапон, А. Худзіцка-Чупала, А. Лупіна-Вегенер. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософські науки»*. Львів, 2013. Вип. 16. С. 241–248.

Етика ділового спілкування: навч. посіб. / за ред. Т. Б. Гриценко, С. П. Гриценко, Т. Д. Іщенко та ін. К.: Центр навчальної літератури, 2007.

Ідея Університету: Антологія / Упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська. Львів: Літопис, 2002.

Ковальова А. Проблеми академічного плагіату та авторського права у цифровому просторі України. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: зб. наук. пр. Ч. 21: Електронні інформаційні ресурси*. К., 2013. С. 61–71.

Плагіат у студентських роботах: методи виявлення та запобігання: метод. посіб. / за ред. Н. В. Стукало. Дніпропетровськ: ДНУ імені Олеся Гончара, 2013.

Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012.

6. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

6.1. Тематика презентацій «Видатні історики»

1. Д. Бантиш-Каменський – перший літописець української минувщини.
2. Л. Ранке: класик історичної науки.
3. М. Костомаров – історик українського народу.
4. М. Драгоманов: між історією та політикою.
5. В. Антонович – «батько» української історичної науки.
6. Д. Яворницький – літописець українського козацтва.
7. О. Єфименко: жінка в історичній науці.
8. М. Аркас – професійний історик-аматор.
9. Д. Багалій – слобожанин всеукраїнського масштабу.
10. М. Грушевський – патріарх історичної науки.
11. К. Грушевська: донька славетного батька.
12. М. Слабченко: понівечена доля.
13. І. Крип'якевич – представник західноукраїнського цеху істориків.
14. О. Пріцак – історик модерної України.
15. Н. Полонська-Василенко: науковець у вигнанні.
16. О. Оглоблин: науковець у вигнанні.
17. М. Брайчевський: історик і тоталітарна влада.
18. М. Блок: життя заради історії та Батьківщини.
19. А. Тойнбі: у пошуку сенсу історії.

6.2. Есе «Щасливі та нещасливі історики»

Змістовне наповнення есе

- Вступ: авторське розуміння «щастя» / «нещастя» історика.
- Визначення кола істориків, чия професійна діяльність узята для аналізу.
- Аргументи (конкретні факти) на користь «щастя» / «нещастя» обраних істориків.
- Висновок: який досвід автор есе почерпнув для себе.
- Перелік залученої літератури (може бути 2–4 позиції).

Вимоги

- Обсяг – 4–5 сторінок (шрифт Times new roman, кегль 14, інтервал – 1,5, абзац – 1,25, поля: праворуч 3 см, ліворуч – 1 см, згори та знизу – по 2 см).
- Самостійність мислення, прохання навіть не намагатися пропонувати компіляцію з електронних ресурсів.
- Аргументованість міркувань.
- Плагіат неприпустимий категорично.

7. НАСТАНОВИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

7.1. АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ДО СЕМІНАРСЬКОГО ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття (від лат. *Seminarium* – розсадник) – вид навчальних занять, який передбачає самостійне вивчення студентами попередньо запропонованих викладачем питань із заданої теми та участь в їх обговоренні.

Викладач на семінарі виступає координатором, підготовка є обов'язковою для всіх студентів. План семінару та джерела інформації для вивчення пропонуються завчасно, вони розміщуються на внутрішньому порталі історичного факультету. Обговорення проблем на семінарському занятті спрямоване на поглиблення обізнаності студента в певній проблематиці, розвиток критичного мислення, формування навичок професійної полеміки, вдосконалення ділового мовлення.

Опрацьовуючи рекомендовані до семінарського заняття джерела та літературу, варто також звертатися до видань довідкового характеру (довідників, словників, енциклопедій тощо) для уточнення тлумачення окремих термінів, слів, понять, подій, імен, адже доповідач має глибоко розуміти, про що йдеться у власному виступі. Текст виступу має розраховуватися на 10–15 хв з основного питання і 5–7 хв – з доповнення.

Наполегливі поради до підготовки до семінарського заняття:

- оформлювати матеріали до семінарського заняття в окремому зошиті, призначеному тільки для цього і не знищувати його по завершенні вивчення дисципліни, оскільки записи можуть стати у нагоді у майбутньому, зокрема частина з них здатна перерости у виступ на науковій студентській конференції чи статтю;
- ознайомитися з питаннями для обговорення;
- знайти (узяти в бібліотеці чи на кафедрі; завантажити електронний формат) запропоновані у списку джерела та літературу, зорієнтуватись у відповідності кожного видання (монографії, статті, підручника, збірки документів тощо) тому чи іншому питанню;
- прочитати літературу, ознайомитися з джерелами;
- скласти конспект до кожного з питань;

Структура конспекту: вступ – основна частина – висновки. У вступній частині необхідно запропонувати постановку проблеми (пояснити, у чому її важливість) та назвати праці / історичні джерела, на основі яких

підготований виступ. В основній частині необхідно розкрити сутність питання, наводячи аргументи (факти, приклади) на підтвердження тієї чи іншої думки. Свої думки формулюйте коротко, точно, виразно, зрозуміло, по суті питання. У висновках необхідно коротко підсумувати сказане, по суті підводячи до відповіді на питання. Конспект укладається довільно, але має бути максимально зручним у процесі участі в семінарі (під час виступу, доповнення чи дискусії), а для цього – наочним. Останнє досягається застосуванням різнорідних маркерів: підкреслень, виділення кольором, форматування тексту (стовпчики, нумерація), схем, символів тощо.

- готувати усі питання, винесені на семінар, оскільки, по-перше, не можна зрозуміти один сюжет без загального контексту, по-друге, це дає можливість брати участь в обговоренні усіх проблем семінару, що сприятиме накопиченню балів; по-третє, ці питання включаються до поточних і модульних контрольних робіт, до яких варто готуватися протягом семестру;

- відокремлювати головні ідеї від другорядних: важливі думки чи інформацію варто вносити до конспекту;

- під час підготовки налаштовуватися на усний виступ, а не на зачитування конспекту.

7.2. АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ПРЕЗЕНТАЦІЇ

Етапи підготовки презентації

Написати текст за заданою темою обсягом 4 сторінки (шрифт Times new roman, кегль 14, інтервал – 1,5, абзац – 1,25, поля: праворуч 3 см, ліворуч – 1 см, згори та знизу – по 2 см).

Необхідно поєднати біографічний огляд з характеристикою наукової творчості історика, у висновку варто сформулювати, у чому полягає внесок історика в науку.

Підготувати презентацію на 10–12 слайдів.

Надіслати текст і презентацію викладачеві не пізніше як за 5 днів до виступу в аудиторії.

Представити аудиторії виступ (10 хвилин) у супроводі презентації.

Вимоги до презентації

- Слайди презентації мають «супроводжувати» текст доповіді.
- Кожен слайд має містити назву.
- У слайді – мінімум тексту, наголос зробити на зображувальних матеріалах (фото, портрети, зображення праць, автографи тощо). Кожен зображувальний об'єкт має бути ідентифікований (фото – підпис, праця – назву тощо).
- Матеріали складаються з:
 - титульного слайда;
 - інформаційних слайдів;
 - завершального слайда.

У титульному слайді вказуються:

- тема виступу (по центру великими буквами);
- прізвище, ім'я, по батькові доповідача, курс, група (у нижньому правому куті, букви дрібного шрифту).

Завершальний слайд містить подяку за увагу.

- Презентація мусить мати естетичний вигляд, бути зорієнтованою на комфортне сприйняття аудиторією.

Поради американського психолога Дейла Карнегі щодо підготовки презентацій

Ефективне представлення презентації досягається завдяки виконанню чотирьох загальноприйнятих етапів – чотирьох «П»: планування, підготовки, практики та презентації.

Планування

1. Визначте основні моменти доповіді на основі аналізу специфіки аудиторії.
2. Складіть загальний портрет потенційної аудиторії – рівень її обізнаності та досвідченість, потреби, бажання, цілі.
3. Визначте мету презентації, продумайте, як вона співвідноситься з очікуваними результатами: прагнете щось донести до аудиторії, переконати її, навчити, мотивувати свою думку. Чітко сформульовану мету легко досягати.
4. Зміст презентації має залежати від цілей доповідача, інтересу та рівня підготовленості аудиторії. Використовуйте загальні та зрозумілі слова і фрази, фокусуючи увагу на меті доповіді.

Підготовка

1. Підготуйте текст доповіді, яку супроводжує презентація, відповідно до визначеної структури та часу, відведеного на виступ.
2. Визначте важливість Вашого повідомлення, передусім для себе.
3. Сформууйте структуру презентації, поставивши її у центрі доповіді і виділивши ключові моменти, що спираються на факти.
4. Підготуйте цікавий початок презентації. Для цього задайтеся яким-небудь питанням, здивуйте аудиторію або наведіть у приклад який-небудь випадок, здатний зацікавити аудиторію. Вступ має займати від 5 до 10 % презентації.
5. Визначте головні ідеї доповіді та обґрунтуйте їх статистикою, документами, аналогіями або наочними прикладами. Майте на увазі, що всі основні ідеї мають бути пов'язані з темою доповіді. Враховуючи, що слухачі пам'ятають від 4 до 6 різних позицій, ретельно відбирайте головні ідеї. Вони мають скласти від 80 до 85 % презентації.
6. Підготуйте ефектне завершення презентації, що відповідає меті доповіді та запам'ятовується. Це може бути оригінальне (але не надто) підведення підсумків, інше формулювання теми або внесення сумнівів у ряди слухачів. Також може бути ефективним повернення до початку доповіді. Під час вибору способу завершення варто визначити, яку реакцію ви чекаєте від слухачів. Завершення має займати від 5 до 10 % презентації.

Практика

1. Підготуйте презентацію, яка має супроводжувати Вашу доповідь.
2. Повправляйтеся з доповіддю перед невеликою аудиторією або друзями та дізнайтеся їхню думку про зміст і стиль презентації. Нижче перераховані питання, яким варто приділити особливу увагу:
 - чи добре сприймається доповідь?
 - чи спираються основні моменти доповіді на факти?
 - чи зрозумілі малюнки та ілюстрації, чи достатньо ілюструють вони цю тему?
 - чи не використовуєте ви терміни та вирази, незрозумілі аудиторії?
 - чи є завершення презентації таким, що запам'ятовується?
 - чи задоволені Ви самі своєю доповіддю?
3. Запишіть репетицію свого виступу на відео та уважно перегляньте її, відзначаючи усі відхилення від теми й інші прояви негарздів. Пам'ятайте, що кращий спосіб боротьби з нервозністю – це упевненість в собі, що зростає з кожним новим виступом.

4. Якщо можливо, проведіть кілька тренувань, використовуючи нові ідеї та способи подання матеріалу. Зупиніться на тому, який вам більше імпонує.

5. Налаштуйтеся на час, який відведено для презентації.

Презентація

1. Абсолютне володіння цією темою, максимальне залучення уваги аудиторії та донесення до неї важливості вашого повідомлення.

2. З погляду професіонала проведення презентації варто вважати привілеєм, який вимагає високого ступеня відповідальності, але надає додаткові можливості.

3. Із самого початку створіть сприятливе враження. По можливості дивіться в очі слухачам. Розслабтеся та будьте самим собою.

4. Розповідаючи, будьте природні. Промовляйте ствердним підвищеним тоном. Уповільнюйте мову, щоб виділити головні моменти, витримуйте паузи, щоб відокремити їх один від одного.

5. Відповідаючи на питання, акцентуйте увагу на основних моментах Вашого дослідження, не відхиляйтеся від сутності питання.

7.3. АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ЕСЕ

Есе – це самостійна письмова робота на запропоновану тему, що являє собою індивідуальні міркування на основі опрацювання різних джерел інформації. Есе передбачає вираження автором свого погляду на заданий об'єкт, надає можливість формулювання оригінальних думок. З огляду на вільний стиль викладу допускаються елементи імпровізації.

Місія есе – формулювання студентом самостійного бачення проблеми на підставі опрацьованого матеріалу. Завданням автора є зосередження на розкритті нового змісту, а не нагромадження службовими деталями викладу матеріалу в письмовому форматі (на відміну від реферату).

Мета есе полягає в розвитку навичок самостійного творчого мислення та письмового послідовного викладу власних думок. Написання есе спонукає автора:

- чітко й грамотно формулювати думки;
- структурувати інформацію;
- використовувати основні категорії аналізу;
- виділяти причинно-наслідкові зв'язки;
- ілюструвати поняття відповідними прикладами;
- аргументувати свої висновки;
- володіти науковим стилем мовлення.

Вимоги до есе

Чіткий виклад суті поставленої проблеми.

Самостійно проведений аналіз проблеми з використанням концепцій та аналітичного інструментарію.

Аргументація власного погляду, розлоге доказове поле.

Висновки, що узагальнюють авторську позицію з поставленої проблеми.

Манера викладу – науково-публіцистичний стиль. Застереження: не «я»-кати, надавати перевагу безособовим реченням (не «Я вважаю ...», а «Очевидно ... / Ймовірно ...»); не «Я проаналізував ...», а «Вдалося проаналізувати...»); доречно вживати минулий і теперішній час.

Грамотність – дотримання норм українського правопису, правильне стилістичне оформлення тексту.

Оформлення тексту – дотримання вимог до курсових і магістерських робіт у ДонНУ імені Василя Стуса.

Структура есе

1. Титульний аркуш.

2. Вступ (0,5 сторінки): обґрунтування значущості проблеми; мета роботи – очікуваний результат. На цьому етапі дуже важливо правильно сформулювати питання, на які автор планує знайти відповідь у процесі свого дослідження.

3. Основна частина: виклад розуміння поставленої проблеми («Історичні політики: досвід для України»). Змістовна частина есе має складатися з 2–4 пунктів. Кожен з них розпочинається тезою, обґрунтуванню якої присвячений наступний текст. Пункт має являти собою логічно завершено, аргументовану позицію автора.

Ця частина вимагає аргументації та аналізу, що сприятиме обґрунтуванню тез, виходячи з наявних даних. Аналіз проводиться на основі таких категорій: причина – наслідок, загальне – особливе, форма – зміст, частина – ціле, сталість – мінливість.

Важливе значення мають заголовки параграфів, на основі яких здійснюється структурування аргументації; саме тут необхідно обґрунтувати пропоновану тезу. У процесі побудови есе необхідно пам'ятати, що один параграф має містити тільки одне твердження й відповідний доказ, підкріплений джерелом, графічним або ілюстративним матеріалом. Отже, у межах параграфа варто обмежитися розглядом однієї тези / головної думки.

Виклад аргументів обов'язково супроводжується посторінковими (автоматичними) посиланнями на джерела інформації. Оформлення посилань здійснюється відповідно до сучасних вимог, які відображені, наприклад, у Рекомендаціях до курсової роботи (див. Портал).

4. Висновок (0,75–1,0 сторінки): систематизація та узагальнення за темою есе, можливі додаткові пояснення.

Процес написання

Процес написання есе – послідовність певних елементів, етапів, процесів, серед яких важливі нижче наведені.

Читання. Спочатку необхідно прочитати 3–5 ключових книг або статей, у яких подаються зрозумілі концептуальні рамки або теоретична аргументація чи наводяться всебічні емпіричні дані. Таке стратегічне читання сформує певні основні орієнтири щодо теми (враховуючи різні судження, інтерпретації), слугуватиме фундаментом для цілеспрямованого подальшого читання. Залежно від тематики важливим є включення до списку літератури для читання одного або двох тематичних досліджень, що мають протилежні спрямування. Ефективне використання тематичних матеріалів допоможуть попередити типову помилку – надмірне використання узагальнень в есе.

Конспектування, особливо при читанні, є стратегічним інтелектуальним вмінням, а не механічним спрощеним викладенням авторської думки, позиції. Конспектуючи, студент відбирає відповідний матеріал і розвиває своє розуміння теоретичних положень, емпіричних даних, тобто факти такого роду, які або підтверджують, або спростовують. При читанні текстів студент робить помітки та порівнює одне з одним, відзначає те, що буде корисним у подальшій роботі або є цікавішим, змістовним з теоретичного чи емпіричного підходів.

Можна конспектувати, поділивши аркуш зошита на два стовпчики. В лівому стовпчику студент напрацьовує конспект того матеріалу, який читає, а в правому, водночас або пізніше, – порівнює зміст цього конспекту з іншими фактами, про які він читав раніше, чув на лекціях, які обговорювалися в неформальних умовах, а також з власними коментарями та критичними зауваженнями.

Отже, нотатки формуються, виходячи з власних позицій автора, а також враховуючи власні коментарі стосовно висловленого іншими.

Після цього справа за малим: написати текст, виклавши на папері власні думки та аргументацію щодо них.

8. ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття про історію.
2. Поняття про історичний час.
3. Періодизація історії.
4. Історичний простір.
5. Історичний факт.
6. Історичне джерело.
7. Історичний процес.
8. Історична уява та історичне пізнання.
9. Об'єкт і предмет історичного дослідження.
10. Р. Колінгвуд про предмет історії.
11. Функції історії.
12. Історичні парадигми та концепції.
13. Етапи розвитку історичної науки в Європі.
14. Організація історичної науки в Західній Європі.
15. Етапи розвитку історичної науки в Україні.
16. М. Грушевський – патріарх української історичної науки.
17. Організація історичної науки в Україні.
18. Поняття про актуальність наукової проблеми. Кон'юнктура в історії.
19. Тренди сучасної історичної науки.
20. Мотивація вибору теми дослідження.
21. Збір та опрацювання наукової літератури з проблеми.
22. Різновиди наукових праць.
23. Структура наукової праці з історії.
24. Класифікація історичних джерел.
25. Збір історичних джерел з проблеми.
26. Систематизація матеріалу. План наукової праці.
27. Методи вивчення історії.
28. Принципи історичного дослідження.
29. Науковий стиль письма в історичному дослідженні.
30. Вимоги до оформлення наукової праці.
31. Види презентації результатів історичного дослідження.
32. Становлення історичної освіти.

33. Історія ДонНУ імені Василя Стуса.
34. Організація історичної освіти в Україні.
35. Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту».
36. Сутність Болонського процесу.
37. Становлення професії історика.
38. Зміна функцій історика в суспільстві.
39. Професійна етика історика.
40. Академічна доброчесність в історичній науці.

9. СИСТЕМА ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

9.1. Система нарахування балів за досягнення у процесі вивчення дисципліни (денна форма навчання)

Поточний контроль								Загальна кількість балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2					
Участь у семінарських і практичних заняттях	МКР 1	Сума балів за ЗМ 1	Участь у семінарських і практичних заняттях	Презентаційна доповідь	МКР 2	Сума балів за ЗМ 2	Ерудитія та креативність	
0	10	30	30	20	15	65	5	100

9.2. Схема нарахування балів за досягнення у процесі вивчення дисципліни (заочна форма навчання)

Поточний контроль							Загальна кількість балів
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2				
Участь у семінарських і практичних заняттях	МКР 1	Сума балів за ЗМ 1	Участь у семінарських і практичних заняттях	Практичні завдання	МКР 2	Сума балів за ЗМ 2	
10	20	30	10	40	20	70	100

9.3. Критерії оцінювання знань студентів

90–100 балів

- знання етимології та значень поняття «історія»;
- володіння ключовими категоріями історичної науки;
- розуміння специфіки історичного знання;
- знання творчих біографій видатних істориків України та світу;
- обізнаність в етапах дослідницької діяльності;
- знання засад академічного письма;
- послідовний виклад матеріалу з висновками в кінці відповіді;
- здатність здійснювати аналіз наукової літератури;
- готовність до опрацювання історичних джерел;
- вільне володіння нормами сучасної української літературної мови.

82–89 балів

- правильне розуміння етимології та значень поняття «історія»;
- володіння ключовими категоріями історії;
- добре розуміння специфіки історичного знання;
- добре знання творчих біографій видатних істориків України та світу;
- розуміння етапів дослідницької діяльності;
- добре знання засад академічного письма;
- послідовний виклад матеріалу;
- готовність до опрацювання історичних джерел;
- здатність здійснювати аналіз наукової літератури;
- вільне володіння нормами сучасної української мови.

75–81 бал

- з'ясування основного змісту етимології та значень поняття «історія»;
- вміння виділяти ключові категорії історії;
- добре розуміння специфіки історичного знання;
- добре знання творчих біографій видатних істориків України та світу;
- уявлення про етапи дослідницької діяльності;
- підготовленість до опрацювання історичних джерел;
- послідовний виклад матеріалу;
- наявність навичок аналізу здійснювати аналіз наукової літератури;
- добре володіння нормами сучасної української мови.

67–74 бали

- часткове викладення змісту матеріалу з недотриманням послідовності;
- поверхове застосування теоретичних знань для розв'язання практичної проблеми;
- часткові знання фактичного матеріалу;
- фрагментарна обізнаність у біографіях окремих видатних істориків України та світу;
- помилки при поясненні понять;
- розкриття суті питання взагалі;
- загальне уявлення про історичні джерела;
- загальне уявлення про наукову літературу;
- недостатнє володіння нормами сучасної української мови.

60-66 балів

- невміння розкрити основний зміст завдання;
- необґрунтованість висновків;
- необізнаність в етапах дослідницької діяльності;
- слабке знання біографій окремих видатних істориків України;
- слабке володіння категоріальним апаратом;
- обмежене володіння нормами сучасної української літературної мови.

1-59 балів

- невміння розкрити основний зміст завдання;
- відсутність висновків;
- відсутність обізнаності в етапах дослідницької діяльності;
- незнання біографій видатних істориків України;
- слабке володіння категоріальним апаратом;
- обмежене володіння нормами сучасної української літературної мови.

Навчальне видання

Темірова Надія Романівна

**ЩО Є ІСТОРІЯ?
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ
«ВСТУП ДО ІСТОРІЇ»**

Електронне видання

Редактор
Технічний редактор

О. В. Бондарева
Т. О. Важеніна-Гопрак

Підписано до друку 26.07.2019
Формат 60 x 84/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 1,86
Зам. 72

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, 600-річчя, 21
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018